

ไหมคุณธรรมสร้างชาติ

Cap-corner stone

กาญจนา ยงเสมอ¹

พระวุธ สุเมธ (ทองมัน)²

ดร.ธีรวัฒน์ แจ่มกระจ่าง³

บทคัดย่อ

การจัดทำโครงการ Cap-Corner Stone (CCS) ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อออกแบบตัวชี้วัดองค์กรวิสาหกิจชุมชน และศึกษาความสอดคล้องขององค์กรธุรกิจที่จัดตั้งขึ้น เพื่อส่งเสริมความกินดีอยู่ดีของชาวบ้านพื้นที่อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น และผลการดำเนินการจากโครงการ "อีรี ไหมคุณธรรมสร้างชาติ (Mancha Khiri 's Eri Model)" ของนักศึกษา หลักสูตรนักบริหารระดับสูงเพื่อการสร้างชาติ กลุ่มประเทศสาธารณรัฐเช็ก รุ่นที่ 8 พบว่ามีผลิตภัณฑ์ทางเศรษฐกิจ คือ ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมอีรีที่มีความโดดเด่น สามารถขยายไปสู่ตลาดระดับโลก แต่ด้วยความจำกัดด้านทรัพยากรและความรู้ของชาวบ้าน จึงต้องอาศัยความร่วมมือของ 3 ภาคกิจ (ภาครัฐกิจ ภาคธุรกิจ และภาคประชากิจ)

กลุ่มนักศึกษหลักสูตรนักบริหารระดับสูง เพื่อการสร้างชาติ กลุ่มประเทศสาธารณรัฐเช็ก รุ่นที่ 8 จึงเสนอกรอบแนวคิดการพัฒนาเชิงบูรณาการ โดยจัดตั้งองค์ภาควิสาหกิจชุมชน ชื่อบริษัท เดอปัญหา จำกัด เป็นตัวขับเคลื่อน เปิดตลาดใหม่ให้เป็นที่รู้จักในงานครุโลก เชื่อมโยงเครือข่ายที่อยู่ในพื้นที่และผู้เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งประกาศให้เป็นวันสำคัญของโลก คือวันอีรี นอกจากนี้ยังมีการสร้างกรอบตัวชี้วัดเพื่อเป็นแนวทางให้กับองค์กรธุรกิจสามารถมีส่วนสำคัญในการสร้างชาติ สามารถเป็นต้นแบบขององค์กรธุรกิจที่บูรณาการสามารถจัดได้อย่างมีนัยสำคัญ

สำคัญ : Eri, Mancha Khiri, การทำงานร่วมกัน, วิสาหกิจชุมชน, การสร้างชาติ

มจร

Mancha Khiri 's Eri Model

ABSTRACT

The construction of the Cap-Corner Stone (CCS) project aims to design indicators for community enterprise organizations. And study the consistency of established business organizations To promote the well-being of the villagers in Mancha Khiri District Khon Kaen Province And the results of the project "Mancha Khiri's Eri Model" Of students in the Executive Program for National Building The Czech Republic, 8th generation, found that there are economic products, such as Erie silk products That is outstanding Able to expand to the global market But with the limited resources and knowledge of the villagers Therefore requires the cooperation of 3 business sectors (government, business and civil sectors)

Student group, Senior Executive Program For building a nation The Czech Republic, 8th generation, therefore proposed an integrated development framework By establishing a community enterprise organization Name of De Punja Company Limited Driven Open up new markets to be known in the world teacher job. Connect networks in the area and related parties. Along with proclaiming to be an important day in the world Namely, Erie Day. In addition, a framework has been established to provide guidance for business organizations to play an important part in building a nation. Can be a prototype of an integrated business organization that can be significantly organized

Keywords : Erie, Mancha Khiri, Collaboration, Community Enterprise, Nation Building

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ไหมเป็นเส้นใยธรรมชาติที่มีความมันแวววาว ชาวยุโรปถือว่าไหมเป็นผ้าพิเศษที่ใช้กันในสังคมชั้นสูง ไหมจึงมีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูง โดยเส้นใยไหมที่เป็นที่รู้จักกันดีคือไหมหม่อน (Mulberry Silk) ส่วน "ไหมอีรี่" (Eri Silk) เป็นไหมป่าเพียงชนิดเดียวที่สามารถใช้ใบละหุ่งและใบมันสำปะหลังเลี้ยงเป็นอาหาร โดย ในปี พ.ศ.2533 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้มีการส่งเสริมการเลี้ยงไหมอีรี่ให้กับเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งปลูกมันสำปะหลังเป็นจำนวนมาก เกษตรกรจึงสามารถนำใบมาเลี้ยงไหมแทนการทิ้งไปเฉยๆ และการตัดใบออกในปริมาณที่พอเหมาะ ยังช่วยให้ผลผลิตหัวมันได้มากขึ้นด้วย นอกจากนี้ จากการที่เส้นใยไหมอีรี่เป็นไหมปั่น (Spun Silk) จึงทำให้เป็นที่ต้องการของอุตสาหกรรมด้ายปั่นมาก เพราะ เส้นใยไหมอีรี่มีความเหนียว สวยงาม และราคาดีกว่าเส้นใยฝ้าย อีกด้วย

ปัจจุบันมีเกษตรกรชาวไร่มันสำปะหลังจำนวนมาก สนใจเลี้ยงไหมอีรี่เป็นอาชีพเสริม มีการรวมกลุ่มของเกษตรกรเข้ารับการฝึกอบรมการเลี้ยงไหมอีรี่ (อย่างเช่น กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองหญ้าปล้อง เป็นต้น) ซึ่งเกษตรกรในแต่ละพื้นที่จะใช้ประสบการณ์และภูมิปัญญาในท้องถิ่นปรับปรุงวิธีการเลี้ยง วิธีการถักทอการรังสรรค์ลวดลายที่เป็นอัตลักษณ์ ตามภูมิรู้ที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ตลอดจน การต่อยอดสู่ผลิตภัณฑ์ในหลากหลายรูปแบบ เพื่อสร้างโอกาสทางการตลาดและเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ต่างๆ จากไหมอีรี่

กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองหญ้าปล้อง ต.โพนเพ็ก อ.มัญจาคีรี จ.ขอนแก่น คือหนึ่งในกลุ่มเกษตรกรที่ได้นำอาชีพการเลี้ยงไหมอีรี่มาต่อยอดและหวังให้ผลิตภัณฑ์ไหมอีรี่เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนได้ โดยมีแนวทางในการรังสรรค์คุณค่าเพิ่มด้วยการสาวเส้นไหมด้วยมือ และใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนากระบวนการผลิตทำให้การสาวไหมด้วยมือของทางกลุ่มฯ สามารถทำได้โดยไหมไม่ขาด ทำให้ไหมอีรี่ของกลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองหญ้าปล้อง กลายเป็นผู้ผลิตเพียงรายเดียวที่ใช้การสาวไหมด้วยมือ และกลายเป็นคำขวัญที่ว่า "ผ้าทอไหมอีรี่ ภูมิปัญญาแห่ง มัญจาคีรี"

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเส้นไหมที่ได้จากการสาวมือจะช่วยเพิ่มมูลค่าให้แก่ตัวผลิตภัณฑ์ไหมได้ก็ตาม แต่การจะทำให้ผ้าไหมทอมือของกลุ่มฯ สามารถรังสรรค์คุณค่าและเพิ่มมูลค่า (ราคา) ให้กับตัวผลิตภัณฑ์ได้นั้น จำเป็นจะต้องผ่านกระบวนการในการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีรูปแบบที่สวยงามตรงตามความต้องการของตลาด และ แตกต่างไปจากคู่แข่ง ทั้งยังต้องคงความเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นที่ชัดเจนอีกด้วย ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้นำให้หน่วยงานต่างๆ หันมาให้ความช่วยเหลือกับทางกลุ่มฯ หากแต่อาจยังขาดการบูรณาการ ความช่วยเหลืออย่างเป็นระบบ ทั้งยังไปในลักษณะการของความช่วยเหลือเพียงบางด้าน โดยที่ผ่านมาเป็นการให้ความช่วยเหลือทางด้านความรู้และเทคนิคในการเพาะเลี้ยงไหมเท่านั้น ส่วนด้านการตลาด (Marketint) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ (Product development) และ การสร้างตราสินค้า (Branding) ซึ่งเป็นกิจกรรมทางธุรกิจที่ส่งผลต่อยอดขายโดยตรงนั้นยังไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจัง ทำให้ทางกลุ่มฯ ยังไม่สามารถทำให้อุตสาหกรรมผ้าไหมในท้องถิ่นกลายเป็นธุรกิจชุมชนได้อย่างแท้จริง

ตามความที่กล่าวมานี้ ทางกลุ่มประเทศสาธารณรัฐเช็ก รุ่นที่ 8 ได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องเร่งพัฒนาอุตสาหกรรมผ้าไหมอีรี่ของไทยเพื่อให้เติบโตได้อย่างยั่งยืน ทางกลุ่มฯ จึงได้คัดเลือก

กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองหญ้าปล้อง ต.โพนเพ็ก อ.มัญจาคีรี จ.ขอนแก่น มาเป็นชุมชนนำร่อง และจัดทำโครงการ "เส้นใยไหมอีรี่สร้างชาติ Thai Silk Go Global" ในกิจกรรม Cap-corner stone ด้วยมุ่งหวังให้ กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองหญ้าปล้อง ต.โพนเพ็ก อ.มัญจาคีรี จ.ขอนแก่น ได้รับการพัฒนาในทุกมิติ และทำให้ กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองหญ้าปล้อง ต.โพนเพ็ก อ.มัญจาคีรี จ.ขอนแก่น กลายเป็นผู้ผลิตไหมอีรี่ต้นแบบที่มีการพัฒนาถึงขีดสุด และกลายเป็นศูนย์รวมความรู้ในการรังสรรค์ต่อยอดผลิตภัณฑ์ไหมอีรี่ให้กับกลุ่มเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงไหมอีรี่ในจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ ซึ่งปณิธานนี้ได้ถูกส่งมอบให้กับ กลุ่มประเทศสาธารณรัฐเช็ก รุ่นที่ 8 เพื่อสานต่อและร่วมมือกันผลักดันอุตสาหกรรมผ้าไหมอีรี่ของไทย ให้เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สามารถสร้างอาชีพและรายได้ให้กับเกษตรกรไทยได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

ตามความที่กล่าวมาข้างต้น กลุ่มประเทศสาธารณรัฐเช็ก รุ่นที่ 8 ตระหนักถึงบทบาทที่ได้รับมอบหมายในการเป็น turn key สำคัญในการสานต่อโครงการฯ ให้ประสบความสำเร็จ ในการนี้ทางกลุ่มฯ จึงได้ดำเนินโครงการ "ไหมคุณธรรมสร้างชาติ...Mancha Khiri 's Eri Model" ซึ่งเป็นภาคปฏิบัติ การที่ต่อเนื่องจาก โครงการ "เส้นใยไหมอีรี่สร้างชาติ Thai Silk Go Global" ในกิจกรรม Cap-corner stone ของ กลุ่มประเทศสาธารณรัฐเช็ก รุ่นที่ 8 โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการ ดังนี้

1. เพื่อเพิ่มขีดความสามารถให้แก่เกษตรกรในการรังสรรค์ผลิตภัณฑ์ไหมอีรี่ให้มีความสวยงาม ได้มาตรฐาน ตรงตามความต้องการของตลาดเป้าหมาย เพื่อสร้างตราสินค้าให้มีพลังทางการแข่งขัน เพื่อผลักดันให้ผลิตภัณฑ์ไหมอีรี่ของกลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองหญ้าปล้อง ต.โพนเพ็ก อ.มัญจาคีรี จ.ขอนแก่น สามารถเข้าไปวางจำหน่ายที่ศูนย์ไทยพาววิลเลียน ณ สนามบินนานาชาติฉางชิ่งเจียงเป่ย์ ได้อย่างสง่างาม
2. เพื่อให้กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองหญ้าปล้อง เป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างองค์ความรู้ ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ไหมอีรี่ ตลอดจนกิจกรรมชุมชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้อุตสาหกรรมไหมอีรี่ของประเทศไทยต่อไปในอนาคต

สมมติฐานการวิจัย

พัฒนากลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองหญ้าปล้อง ต.โพนเพ็ก อ.มัญจาคีรี จ.ขอนแก่น เนื่องจากการดำเนินการต่อเนื่อง (โครงการต่อเนื่อง) จากการทุ่มเทกำลังกายและกำลังทรัพย์ของกลุ่มประเทศสาธารณรัฐเช็ก รุ่นที่ 8 ที่ดำเนินโครงการ โครงการ "เส้นใยไหมอีรี่สร้างชาติ Thai Silk Go Global" ในกิจกรรม Cap-corner stone ซึ่งมีปณิธานแรงกล้าที่จะผลักดัน กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองหญ้าปล้อง ให้สามารถพึ่งพิงตนเองได้อย่างยั่งยืน และ เป็นต้นแบบของการพัฒนาอุตสาหกรรมไหมอีรี่ของประเทศ

ดังนั้น การเลือกพัฒนากลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองหญ้าปล้อง ของกลุ่มประเทศสาธารณรัฐเช็ก รุ่นที่ 8 ในครั้งนี้ จึงเป็นการสานต่อปณิธานของ กลุ่มประเทศสาธารณรัฐเช็ก รุ่นที่ 8 เพื่อให้ปณิธานที่ตั้งไว้บรรลุความสำเร็จ หรือเข้าใกล้ความสำเร็จที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น

เมื่อพิจารณาในมุมมองของผู้ประกอบการ จากการวินิจฉัย กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองหญ้าปล้อง ต. โพนเพ็ก อ.มัญจาคีรี จ.ขอนแก่น พบว่า ทางกลุ่มมีโอกาส มีความต้องการพัฒนา และมีความพร้อมที่จะได้รับการพัฒนาในทันที

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

บ้านหนองหญ้าปล้อง ตำบลโพนเพ็ก อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น อ.มัญจาคีรี

ขอบเขตด้านประชากร

บ้านหนองหญ้าปล้อง ตำบลโพนเพ็ก อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น อ.มัญจาคีรี แบ่งเขตการปกครองตาม พ.ร.บ. ลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 เป็น 8 ตำบล 118 หมู่บ้าน มีจำนวนบ้าน 19,208 หลังคาเรือน จำนวนประชากรทั้งสิ้น 67,561 คน แยกเป็นชาย 33,574 คน หญิง 33,987 คน

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการขับเคลื่อนโครงการให้ประสบความสำเร็จนั้น ต้องอาศัยเครือข่ายความร่วมมือเพื่อบูรณาการสรรพกำลังในการให้ความช่วยเหลือ กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองหญ้าปล้อง ต.โพนเพ็ก อ.มัญจาคีรี จ.ขอนแก่น ในทุกมิติตามแผนที่กำหนดไว้ข้างต้น ซึ่งเครือข่ายความร่วมมือต่างๆ นั้นประกอบด้วย

1. มหาวิทยาลัย ขอนแก่น
2. ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 5
3. ศูนย์ไทยพาวิลเลียน
4. สถาบันการสร้างชาติ (NBI)
5. กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองหญ้าปล้อง ต.โพนเพ็ก อ.มัญจาคีรี จ.ขอนแก่น

ขอบเขตด้านระยะเวลา

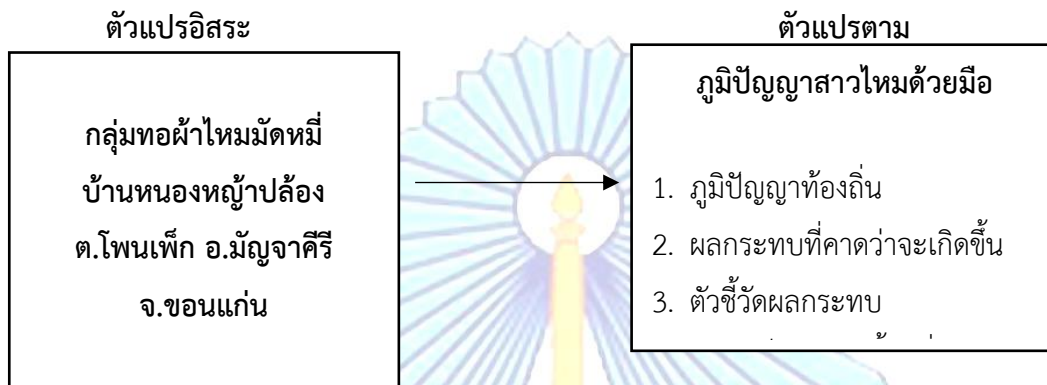
การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการดำเนินการ เป็นระยะเวลา 3 เดือน ตั้งแต่เดือน สิงหาคม 2562 – เดือนตุลาคม 2562

ประโยชน์ของการวิจัย

สามารถจำหน่ายผลิตภัณฑ์ไหมอีรี่ได้ รายได้ของชุมชนที่เพิ่มขึ้น ประชากรในชุมชนมีอาชีพที่แน่นอน ลดปัญหาการย้ายถิ่นฐานออกนอกพื้นที่

1. ชุมชนเกิดการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน (Self-Reliance)
2. ลดผลกระทบจากการใช้สารเคมีและมลพิษ (Environmental impact)
3. เป็นแหล่งเรียนรู้ เพื่อการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมไหมอีรี่จากไทย (Knowledge – Base Development)

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนและสังคม เป็นการวิจัยที่ไม่ได้มุ่งเน้นเพื่อแสวงหาหลักการหรือทฤษฎี จึงไม่ใช่การวิจัยบริสุทธิ์ (Pure Research) แต่เป็นการวิจัยประยุกต์ ประกอบด้วยการวิจัยย่อยๆ หลายโครงการ เพื่อช่วยกันมองชุมชนและสังคมในแง่มุมต่างๆ กัน รูปแบบการวิจัยจึงอาจใช้วิธีการแบบผสมผสานเพื่อให้เข้าถึงข้อมูลได้ดี สะดวก และได้ข้อมูลที่ใกล้เคียงความจริงให้มากที่สุด โดยการศึกษา โครงการ Cap-Corner Stone นี้มีลักษณะการศึกษาแบบมีส่วนร่วม

วิธีวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เป็นวิธีวิจัยที่ผู้วิจัยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่ถูกศึกษา เข้าไปปะปน สังเกต สอบถาม จดบันทึก ตลอดจนการทดลอง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาไปพร้อมกันด้วย

การแก้ไขปัญหาจะต้องเป็นระบบและเป็นกระบวนการ แบบที่สมัยใหม่เรียกว่า บูรณาการ (Integrated) และเป็นองค์รวม (Holistic) โดยองค์ประกอบที่ประสานกันครบถ้วนเป็นบูรณาการ จึงจะทำให้เกิดภาวะสมดุลหรือดุลยภาพได้

ในการคิดนวัตกรรม ที่คำนึงถึง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ สิ่งที่ต้องคิดต้องเป็นสิ่งใหม่ (Ideation) ต้องใช้ประโยชน์ได้จริง (Implementation) และสามารถขยายผลหรือสร้างผลกระทบในวงกว้างได้ (Impact)

ตาราง 3.1 ทฤษฎี 3 I – Innovation Model

ที่มา : www.kriengsak.com

การสร้างตัวชี้วัด (Key Performance Indicators) เป็นดัชนีชี้วัดหรือตัววัดความสำเร็จของการปฏิบัติงานที่ถูกกำหนดขึ้น โดยมีหน่วยวัดที่ควรเป็นผลตัวเลขที่วัดได้จริง และต้องสื่อถึงเป้าหมายในการปฏิบัติงานเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อความชัดเจนในการกำหนด ติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติในด้านต่าง ๆ มีการอาศัยผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบตัวชี้วัด ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิทั้งจากภาครัฐกิจ ธุรกิจ และประชาภกิจในการตรวจสอบเครื่องมือ

โดยตัวชี้วัดองค์กรวิสาหกิจชุมชนเป็นดัชนีที่วัดทุกมิติและทุกองค์ประกอบในสังคมที่เกี่ยวข้องกับองค์กรธุรกิจที่จะมีส่วนสำคัญในการสร้างชาติ โดยมีการวัดและประมวลผลบนหลักวิชาการ เพื่อให้เป็นดัชนีสากลนำไปใช้วัดได้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

โดยในการออกแบบตัวชี้วัดได้มีการศึกษาจากหลักปรัชญา หลักคิด หลักวิชา หลักการ และหลักปฏิบัติจากหลายหลักที่เกี่ยวข้องกับโครงการ ดังจะพออธิบายได้ ดังนี้

ทฤษฎีหลักหมุด (Pivot Theory – Five Foundation Pillars of Country Development) มีแนวคิดว่าการคิดและดำเนินการในเรื่องใด ๆ จะต้องมีความสอดคล้อง (congruent) ตลอดทาง ตั้งแต่ระดับนามธรรมไปจนถึงรูปธรรม หรือตั้งแต่หลักปรัชญา ไปสู่หลักคิด หลักวิชา หลักการ จนถึงหลักปฏิบัติที่สอดคล้องกัน เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบและดำเนินการไปอย่างมีเป้าหมายและแผนงานที่ชัดเจน จึงต้องนำแนวปรัชญามาตั้งต้น แล้วศึกษาความสอดคล้องไปกับ หลักคิด หลักวิชา หลักการ และหลักทฤษฎี เพื่อให้สามารถแยกแยะได้ว่า จะใช้วิธีการคิดอย่างไร วิธีการแก้ไขอย่างไร สามารถอธิบายหลักหมุดในการจัดทำการศึกษาโครงการ CCS นี้ได้ดังนี้

ภาพ 3.1 ทฤษฎีหลักหมุด

ที่มา : เอกสารประกอบการเรียนหลักสูตรนักบริหารระดับสูงเพื่อการสร้างชาติ (นสช.) รุ่นที่ 8

แม้ในองค์กรวิสาหกิจชุมชนเอง ก็จะต้องอาศัยปัจจัย 3 ประการนี้ ในการขับเคลื่อนเพื่อไปสู่ภาวะที่ครบคลุม ครบถ้วน สมบูรณ์ก่อให้เกิดจากเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ ที่มีผลต่อการกำหนดทิศทางและผลลัพธ์ตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำล้วนเกี่ยวข้องกับ คน ระบบ และบริบท

นอกจากนี้ยังอาศัยหลักคิดจากโมเดลความร่วมมือตรีภกิจ (Dr. Dan Can Do Tri-Sectors Model)

กล่าวคือในสัญญาประชาคมใหม่ เป็นข้อตกลงร่วมกันว่า การสร้างชาติเป็นความรับผิดชอบร่วมกันของทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐภกิจ ภาคธุรกิจ และภาคประชาภกิจ ต้องทำงานบูรณาการกันอย่างเข้มแข็งทุกองค์พพพร้อมมือกันในทิศทางการสร้างชาติเดียวกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ อาทิ รัฐภกิจ + ประชาภกิจ เช่น กองทุนหมู่บ้าน กองทุนช่วยเหลือต่าง ๆ ฯลฯ รัฐภกิจ + ธุรกิจ เช่น รัฐวิสาหกิจ ความร่วมมือระหว่างรัฐบาลและเอกชน (Public Private Partnership :PPP) ธุรกิจ + ประชาภกิจ เช่น วิสาหกิจ

ชุมชน การประกอบการเพื่อสังคม (Social Entrepreneur : SE) สหกรณ์ เป็นต้น หรืออาจมี **รัฐกิจ + ธุรกิจ + ประชากิจ** เช่น โครงการความร่วมมือขององค์กรทั้งสาม

โครงการ อีรี : โหมคุณธรรมสร้างชาติ เป็นการนำบุคลากรจากทั้งสามภาคกิจมา ทำการศึกษาหาความร่วมมือทุกด้าน โดยอาจเน้นไปที่ **ภาคธุรกิจ + ประชากิจ** อันมีลักษณะการ ประกอบการเพื่อสังคม อันมีลักษณะการใช้ความสามารถในการแข่งขัน ทำประโยชน์ให้กับประชาชน

ภาพ 3.5 โมเดลความร่วมมือตรีกิจ

ที่มา : เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตรนักบริหารระดับสูงเพื่อการสร้างชาติ (นสช.) รุ่นที่ 8

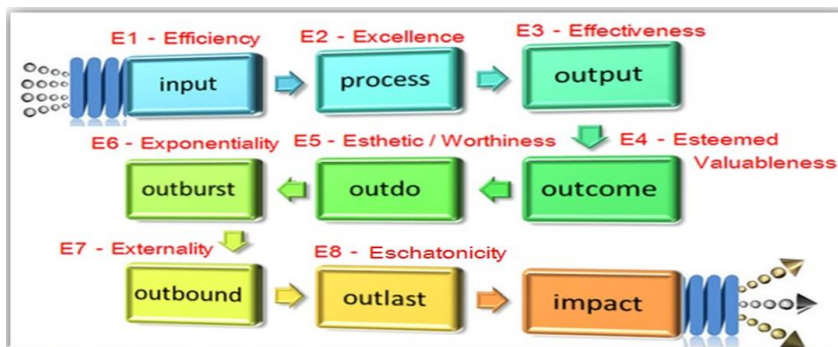
นอกจากนี้อีกหนึ่งหลักการที่สำคัญคือ โมเดลการคิดเป็นระบบ (Dr. Dan Can Do Systematized Model) แบ่งเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่

1. การคิดครบระบบ (Systems Thinking) หมายถึงการมอง อย่างองค์รวม ครอบคลุมทั้ง มิติคน ระบบ และบริบทที่เกี่ยวข้อง ไม่แยกเป็นส่วน ๆ เพื่อเข้าใจรูปแบบความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน
2. การคิดเชิงระบบ (Systemic Thinking) หมายถึง การคิดอย่างเป็นกระบวนการ จากปัจจัยนำเข้า (input) สู่การทำให้เกิดผลชัย (outwin) ในที่สุด เป็นการคิดอย่างมียุทธศาสตร์ เพื่อให้เกิดประสิทธิผล สูงสุด

3. การคิดการคิดอย่างเป็นระบบ (Systematic Thinking) หมายถึง การลำดับความคิดที่ ร้อยเรียง เป็นขั้นเป็นตอน ชัดเจน มีเหตุผล ไม่คลุมเครือ ไม่คิดสะเปะสะปะ สับสน วกไปวนมา ทำให้ เข้าใจเรื่องนั้นอย่างแจ่มชัด

ซึ่งการคิดเป็นระบบ สามารถนำมาแสดงให้เห็นตั้งแต่ขั้นตอนการวางโครงสร้าง การวางแผน การลง ปฏิบัติงาน การสรุปงาน และการจัดทำรูปเล่มการนำเสนอ ซึ่งล้วนอาศัยหลักการคิดเหล่านี้ ปรับ ประยุกต์ไปสู่หลักการปฏิบัติ

โดยมีแนวคิดว่าการวางแผนทำสิ่งใด ๆ ให้สำเร็จตามเป้าหมาย แต่จะต้องไปให้ถึงอย่าง คุ่มค่า ทรงคุณค่า และเลอค่าอย่างยั่งยืนด้วย โดยต้องขับเคลื่อนเป็นกระบวนการครบ 8 กระบวนการ ได้แก่

ตาราง 3.2 การบริหารประสิทธิภาพ 8E Model

ที่มา : เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตรนักบริหารระดับสูงเพื่อการสร้างชาติ (นสช.) รุ่นที่ 8

E1 ประสิทธิภาพ (Efficiency) : จัดการปัจจัยนำเข้าอย่างมียุทธศาสตร์

E2 ประสิทธิภาพ (Excellence) : ดำเนินการอย่างมียุทธศาสตร์

E3 ประสิทธิภาพ (Effectiveness) : สร้างผลผลิตอย่างมียุทธศาสตร์

ในที่นี้ คำว่า สร้างชาติ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2555) ขอใช้ในความหมายว่า กระบวนการสร้างอนาคตชาติอย่างมีเป้าหมายเชิงอุดมการณ์ เพื่อวางรากฐานประเทศสู่ความเป็น ปึกแผ่นมั่นคง และเจริญงอกงามอย่างยั่งยืนในทุกด้าน ซึ่งคนทั้งประเทศเห็นพ้องและมีส่วนร่วม โดย ประชาชนสามภาคกิจ ได้แก่ รัฐกิจ ธุรกิจ และประชากิจ เป็นการนำในการสร้างคน ระบบ และบริบท ต่าง ๆ ให้เอื้อต่อการสร้างชาติ

ภาพ 3.6 โมเดล 3 ศ. สร้างคนเพื่ออนาคต

ที่มา : www.kriengsak.com

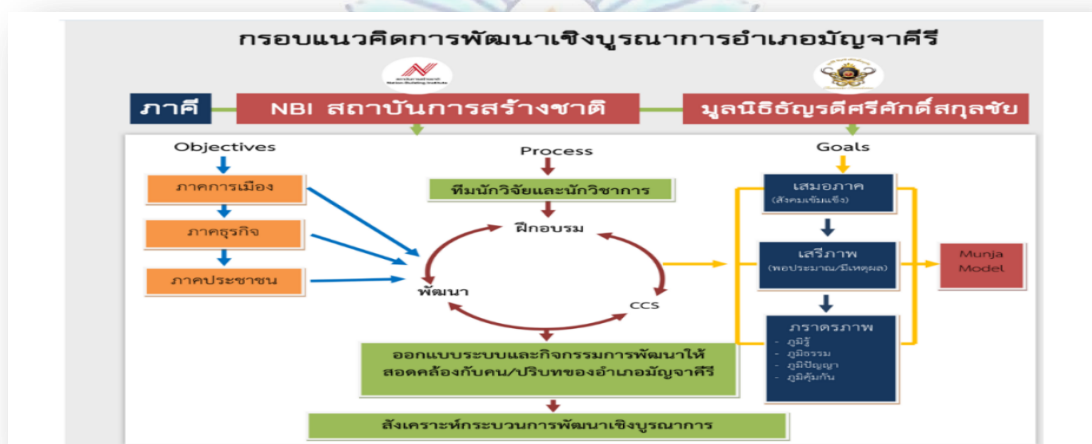
การประยุกต์กับโจทย์ของโครงการ

การประยุกต์นำหลักปรัชญาอารยะ อันได้แก่ ปรัชญาปัจเจกอารยะ และปรัชญาสังคมอารยะ เรียงร้อยครบทุกหลักเหตุผลนำมาเชื่อมโยงกับหลักการจำแนกคนดูบัว 4 เหล่า และหลักการคิดเป็น

ระบบ ซึ่งก็สอดคล้องประสานกับหลักปฏิบัติคือ โมเดลบ้านสามหลังและโมเดล 8E อย่างเรียงร้อยเป็นเส้นทางเดียวกัน

การดำเนินการโครงการ CCS ของกลุ่มสาธารณรัฐเช็ก รุ่น 8 นี้ เป็นโครงการที่สืบเนื่องมาจาก รุ่นก่อน โดยมีโมเดลแสดงได้ดังนี้

ภาพ 4.1 กรอบแนวคิดการพัฒนาเชิงบูรณาการ อ.มัญจาศิริ

ที่มา : เอกสารโครงการ CCS กลุ่มสาธารณรัฐเช็ก รุ่น 5

รวมถึงการพัฒนาธุรกิจเส้นไหมออร์แกนิกสู่ระดับโลกของการทำ CCS กลุ่มสาธารณรัฐเช็ก รุ่น 7 หัวข้อ Thai Silk Go Global ซึ่งได้พัฒนาผลิตภัณฑ์หลากหลาย มีการออกแบบโลโก้ เป็นต้น

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการวินิจฉัยระดับสมรรถนะในมิติทางด้านธุรกิจของ กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองหญ้าปล้อง ต.โพนเหล็ก อ.มัญจาศิริ จ.ขอนแก่น พบว่า ฐานเดิมซึ่งเป็นสมรรถนะหลักของกลุ่มฯ คือ ภูมิปัญญาในการสาวไหมด้วยมือ ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาต่อยอดในอีกหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็น การเพิ่มผลผลิตการผลิต การกำหนดและควบคุมคุณภาพของกระบวนการต่อยอดในอีกหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็น การเพิ่มผลผลิตการผลิต การกำหนดและควบคุมคุณภาพของกระบวนการย้อมสีและการทอ การพัฒนาและเพิ่มสายผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายแต่เฉพาะเจาะจงตรงตามความต้องการของตลาด การพัฒนาตราสินค้าให้มีชีวิตและมีพลัง การหาช่องทางการตลาดในการจัดจำหน่าย ตลอดจน การกำหนด business platform ที่สร้างความยั่งยืนทางธุรกิจต่อไปในอนาคต ซึ่งการดำเนินการเพื่อขับเคลื่อนกระบวนการธุรกิจต่างๆ เหล่านี้ ทาง กลุ่มประเทศสาธารณรัฐเช็ก รุ่นที่ 8 ได้ดำเนินการไปครึ่งทางแล้ว โดย กลุ่มประเทศสาธารณรัฐเช็ก รุ่นที่ 8 จะสานต่ออีกครั้งทางที่เหลือ โดยจะดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องหลักๆ ด้วยกัน คือ

การกำหนด Business Model Canvas : BMC

การวิเคราะห์พฤติกรรมตลาดเป้าหมาย เพื่อกำหนด สายผลิตภัณฑ์ ผ้าไหมที่จะนำเสนอสู่ตลาดการกำหนด กลยุทธ์ในการรังสรรค์คุณค่า (Value creation) ซึ่งถือเป็นหนึ่งในกิจกรรมสำคัญของการดำเนินโครงการ Cap-corner stone ในครั้งนี้ โดยแนวคิดหลักในการขับเคลื่อนในครั้งนี้ คือ ภูมิคุ้มกัน เนื่องจาก เป็นการผลิตที่ใช้ไหมมัดหมี่ ซึ่งเป็นการสาวไหมด้วยมือจากรังไหมที่ตัวไหมออกจากรังเป็นผีเสื้อไปแล้ว ซึ่งต่างจากการผลิตไหมทั่วไปที่นำตัวไหมที่ยังไม่ตายมาต้ม นอกจากนี้การเพาะเลี้ยง

ไหมอีรีนั้น มีความพิเศษตรงที่การจัดการสภาพแวดล้อมที่ปราศจากสารพิษ 100% ทำให้ชุมชนที่เลี้ยงไหมต้องปรับตัวในการลดการใช้ยาฆ่าแมลง ครอบครัวผู้เลี้ยงไหมต้องงดการสูบบุหรี่ มีเช่นนั้นไหมจะไม่โตและตายในที่สุด ซึ่งคุณค่าดังกล่าวนี้จะถูกสื่อสารไปยังตลาดเป้าหมายอีกที

- การให้คำแนะนำเชิงลึกพร้อมฝึกปฏิบัติการในการพัฒนาสายและรายการผลิตภัณฑ์ผ้าไหมอีรีของกลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองหญ้าปล้อง ต.โพนเพ็ก อ.มัญจาคีรี จ.ขอนแก่น

- การทำตราสินค้า (Brand) ให้มีพลัง ผ่านกลยุทธ์ Brand Equity Model

การกำหนดแผนปฏิบัติการในการนำผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนาเข้าจัดจำหน่ายที่ ศูนย์ไทยพาวลีเลียน ณ สยามพินันทนาชาติทองซึ่งเจียงเป้ย ประเทศจีน เพื่อสร้างรายได้ที่เป็นรูปธรรมให้แก่ กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองหญ้าปล้อง ต.โพนเพ็ก อ.มัญจาคีรี จ.ขอนแก่น

กล่าวโดยสรุป แนวคิดหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรม Cap-corner stone ในครั้งนี้ จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดหลักของการพัฒนา 3 ประเภท ด้วยกัน กล่าวคือ ความเป็นรูปธรรมของแนวคิดผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อความยั่งยืนทางอาชีพและรายได้ของชุมชน เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตสู่การพึ่งพิงตนเอง (Self-reliance) ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองหญ้าปล้อง ต.โพนเพ็ก อ.มัญจาคีรี จ.ขอนแก่น กลายเป็นแหล่งรวมองค์ความรู้เพื่อการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมไหมอีรีของประเทศไทย ซึ่งถือเป็น 1 ในตัวอย่างของความสำเร็จตามแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic) และ เศรษฐกิจสังคม (Socio-economic) ของระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based economy)

เครื่องมือการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวิธีวิจัย แบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เป็นวิธีวิจัยที่ผู้วิจัยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่ถูกศึกษา เข้าไปปะปน สังเกตสอบถาม จดบันทึก ตลอดจนการทดลองปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาไปพร้อมกันด้วย เช่น ข้อ 1-5

1. รายได้ต่อครัวเรือนเท่าไร
2. สัมภาษณ์อัตราการมีงานทำของประชากรในพื้นที่
3. อัตราการย้ายกลับภูมิลำเนาของประชากรในการทำงาน
4. อัตราการเสี่ยงการใช้สารเคมีเมื่อเกษตรในพื้นที่ช่วงที่มีการเพาะเลี้ยงไหม
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

ผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น	ตัวชี้วัดผลกระทบ	ผลสำเร็จตามตัวชี้วัดที่คาดว่าจะเกิดขึ้น
รายได้ของชุมชนที่เพิ่มขึ้น	รายได้ต่อครัวเรือน	ไม่ต่ำกว่า 15,000 บาท ต่อ ครัวเรือน
ประชากรในชุมชนมีอาชีพที่แน่นอน	อัตราการมีงานทำของประชากรวัยแรงงานในพื้นที่	ร้อยละ 90
ลดปัญหาการย้ายถิ่นฐานออกนอกพื้นที่	อัตราการย้ายกลับภูมิลำเนาเดิมของประชากรในพื้นที่	เพิ่มขึ้นจากเดิม ร้อยละ 40 เป็น ร้อยละ 60

สภาพแวดล้อมดีขึ้น	อัตราการใช้สารเคมีเพื่อ การเกษตรในพื้นที่ ในช่วงที่มี การเพาะเลี้ยงไหม	ลดลง จากเดิม ร้อยละ 80 เป็น ร้อยละ 60
สิ่งเสพติดในพื้นที่ลดลง	จำนวนผู้สูบบุหรี่	ร้อยละ 60 ของประชากรใน พื้นที่
เกิดการสังมองค์ความรู้	ร้อยละความเป็นรูปธรรมในการ จัดเก็บความรู้ของชุมชน (Knowledge management)	ร้อยละ 20 ภายในระยะเวลาที่ ดำเนินงานโครงการ

สรุปผลการวิจัย

- จากลักษณะต่าง ๆ ข้างต้น จึงทำให้คณะทำงานตั้งชื่อโครงการ CCS นี้ว่า **อีรี : ไหมคุณธรรมสร้างชาติ (Mancha Khiri's Erie Model)**

- คณะทำงานได้รับฟังจากการสะท้อนของชุมชนว่าการทำงานของชุมชน มีลักษณะตามโอกาส (reactive) คือ เป็นงานครอบครัว แล้วจึงเห็นความเป็นไปได้ต่อยอดพัฒนาไหมอีรีให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

- คณะทำงานกลุ่ม จึงได้ระดมความเห็นแนวทางต่าง ๆ เช่น การสร้างเป็นศูนย์การเรียนรู้ไหมครบวงจรระดับประเทศ, จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ด้านไหมอีรี, การตั้งกิจการเพื่อสังคม (SE) ที่ขับเคลื่อนโดยนักธุรกิจผู้เชี่ยวชาญ เป็นต้น มีการประชุมร่วมกันระหว่างกลุ่มนักศึกษาฯ และชุมชน และตกลงที่จะมีการจัดตั้งบริษัทในกรุงเทพฯ

- มีการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ทำขึ้นโดยกลุ่มสาธารณรัฐเช็ก 8 ภายใต้การนำของประธานกรรมการบริหาร (CEO) เช่น เสื้อสุทสุภาพบุรุษ และชุดผู้บริหารสำหรับสุภาพสตรี

- มีการเชื่อมโยงเครือข่าย และองค์ความรู้จากบุคลากรที่หลากหลาย ที่สนใจเรื่องอีรี ไหมคุณธรรมสร้างชาติ เช่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น, กรมหม่อนไหม, องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

- รวมถึงมีข่าวประชาสัมพันธ์ในพื้นที่สื่อออนไลน์ เพื่อขยายการรู้จักอีรี ไหมคุณธรรมสร้างชาติในวงกว้าง เช่น voice-tv เป็นต้น

อภิปรายผล

เนื่องจากการเลือกพื้นที่ อ.มัญจาคีรี จ.ขอนแก่น เป็นพื้นที่ที่มีความน่าสนใจ และเป็นพื้นที่การทำงานอย่างต่อเนื่องของกลุ่มสาธารณรัฐเช็ก ตั้งแต่วิน 5 จนถึงปัจจุบันเมื่อได้ลงพื้นที่การทำงานของชุมชน พบว่ามีหลายประเด็นที่สามารถเข้าไปสร้างความร่วมมือ เช่น การพัฒนาคุณภาพเส้นไหม การสร้างระบบการผลิตหม่อนไหม การขยายจำนวนผู้ผลิต การสร้างเครือข่ายการทำงานระหว่างจังหวัด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย ระบบการตรวจสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์ การเพาะเลี้ยงและทำการผลิตในแบบที่ไม่ต้องฆ่าตัวไหม เป็นต้น

เนื่องจากวัตถุประสงค์หลัก มีความต้องการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ไหมอีรี จึงได้มีการนำเสนอหลายชื่อ เช่น ไหมอีรี, ไหมสร้างชาติ, ไหมคุณธรรม, ไหมมัญจา, มัญจาคีรี, Eri de la Mancha, Eri Silk, Erie, Erie Silk เป็นต้น

เนื่องจากผลิตภัณฑ์ไหมอีรี่ มีลักษณะเฉพาะในยุคต้น มีเส้นหยาบ และมีปุ่มขนาดใหญ่บนเนื้อผ้า ทำให้ไม่ค่อยเป็นที่พอใจของตลาดในประเทศ โดยเฉพาะคนไทยที่ส่วนใหญ่นิยมผ้าไหมเส้นเล็กเรียบ ลื่น วาว เนื่องจากความคุ้นเคย ทั้งยังผลิตด้วยแรงงานชาวบ้านจึงมีค่าใช้จ่ายเบ็ดเสร็จที่ค่อนข้างสูง

เนื่องจากองค์ความรู้ด้านการสร้างชาติ เป็นองค์ความรู้ใหม่ ที่มีการรวบรวม เรียบเรียง จัดหมวดหมู่ นำเสนอผ่านการสอนในสถาบันการสร้างชาติเพียงแหล่งเดียว การจัดทำตัวชี้วัดในส่วนของเนื้อหา จึงต้องอาศัยระยะเวลาในการตกผลึกทางความคิดเพื่อให้มีสาระครบถ้วนเป็นต้นแบบตัวชี้วัด

ได้พบ รู้จัก ผลิตภัณฑ์อีรี่ ใหม่คุณธรรมสร้างชาติเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังได้รู้จักสถาบันการสร้างชาติ ว่าเป็นใคร ต้องการทำอะไร มีวัตถุประสงค์อย่างไรในการลงชุมชน นอกจากนี้ ยังสามารถเข้าร่วมเป็นอารยเครือข่าย ผ่านทั้งประเด็นที่สนใจ พื้นที่ที่อาศัย และกลุ่มประชาชนตามช่วงอายุ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

โครงการอีรี่ ใหม่คุณธรรมสร้างชาติ (Mancha Khiri's Erie Model) ได้เริ่มทำการศึกษาดังตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม - ตุลาคม พ.ศ. 2562 ซึ่งอยู่ในระหว่างการศึกษาหลักสูตรนักบริหารระดับสูงเพื่อการสร้างชาติ (นสช.) รุ่นที่ 8 ของสถาบันการสร้างชาติ

โครงการ CCS นี้ ได้ทำการสร้างตัวชี้วัดองค์กรธุรกิจสร้างชาติ พร้อมทั้งยังดำเนินการจัดตั้งบริษัท เดอ มัญญา จำกัด เพื่อขับเคลื่อนวิสาหกิจเพื่อชุมชน โดยมีเป้าหมายที่ อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

ทั้งนี้ ในการดำเนินการของคณะทำงาน ได้ทำงานร่วมกับอารยเครือข่ายจากหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐกิจ ราชการ ภาคธุรกิจ เอกชน และภาคประชากิจ ภาคสังคม ภาคชุมชน พบว่าวิธีการทำงานมีความแตกต่างกัน จึงต้องอาศัยอิทธิพล ศรัทธา บารมี เป็นตัวร้อยประสาน จึงทำให้เกิดความสำเร็จ หากใช้เพียงแต่อำนาจสั่งการ แม้อาจจะบรรลุผล แต่ก็ไม่สามารถครองใจจนเกิดเป็นผลสำเร็จระยะยาวได้ นอกจากนี้ การจะพัฒนาไหมไทยไปสู่ตลาดโลก อาจจำเป็นต้องอาศัยตัวชี้วัด องค์กรวิสาหกิจชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากสามารถแสดงให้เห็นภาพหลักปรัชญา หลักคิด หลักการ หลักวิชา และหลักปฏิบัติได้อย่างเรียงร้อย ครบถ้วน ทำให้องค์กรธุรกิจต่าง ๆ สามารถเดินไปสู่เป้าหมายได้โดยไม่หลงทิศ ไม่เสียเวลาในการหาหนทางใหม่ สามารถต่อยอดจากสิ่งที่ทำไว้ดีแล้ว (Best Practice) สู่นวัตกรรมขั้นดีของโลกต่อไป ควรทดลองตัวชี้วัดองค์กรวิสาหกิจชุมชน ในกลุ่มทดลองอื่น ๆ เพื่อพิสูจน์สมมติฐานการประสานงานกับตัวแทนจำหน่าย เช่น Thai Pavilion ในประเทศจีน และบริษัท Cap Thai มีข้อเสนอว่าต้องการมาตรฐานการผลิต ให้มีคุณภาพ นอกจากนี้ยังควรหาทางผลิตที่สามารถให้เส้นใยละเอียดและลดขนาดปุ่มตามเนื้อผ้าให้มีขนาดเล็กลง การพัฒนาให้เป็นเส้นไหมคุณธรรม ที่ปราศจากการฆ่า ต้องใช้เวลาในการศึกษาและวางแผน ทำความเข้าใจร่วมกับผู้ผลิต เนื่องจากจะมีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ในขณะที่รายได้ อาจไม่มีความแน่นอน

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2561). *การคิดเชิงสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ : ชัคเชส พับลิชชิ่ง.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2562). *อารยวิทัศน์ : คุณค่าแห่งความเป็นคน*. กรุงเทพฯ : ชัคเชส พับลิชชิ่ง.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2562). *อารยสร้างชาติ*. กรุงเทพฯ : ชัคเชส พับลิชชิ่ง.
- นราธิป แก้วทอง . (2550). *กระบวนการเสริมสร้างทุนทางสังคม เพื่อการพัฒนาชุมชน : ศึกษากรณีชุมชนบ้านใหม่คุณธรรม อำเภอเมืองจาศิริ จังหวัดขอนแก่น*. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุภาวค์ จันทวานิช. (2545). *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชูวิธ ฤกษ์ศิริสุข. (2551). "Man of La Mancha" ก้าวข้าม "มายาภาพ" อันยิ่งใหญ่. (ระบอบออนไลน์) แหล่งที่มา <https://blogazine.pub/blogs/hitandrun/post/796>. (13 ตุลาคม 2562)

